

Διαστάσεις επιπολιτισμού και προσαρμογή ενηλίκων μεταναστών

Βασίλης Παυλόπουλος, Ηλίας Μπεζεβέγκης
Τομέας Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών

 vpavlop@psych.uoa.gr ; ebesev@psych.uoa.gr

Ανακοίνωση στο συμπόσιο *Διαστάσεις της προσαρμογής ενηλίκων και εφήβων μεταναστών στην Ελλάδα* (οργανωτές: Ηλ. Μπεζεβέγκης, Φρ. Μόττη-Στεφανίδη), 12^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχολογικής Έρευνας, Βόλος, 14-17 Μαΐου 2009.

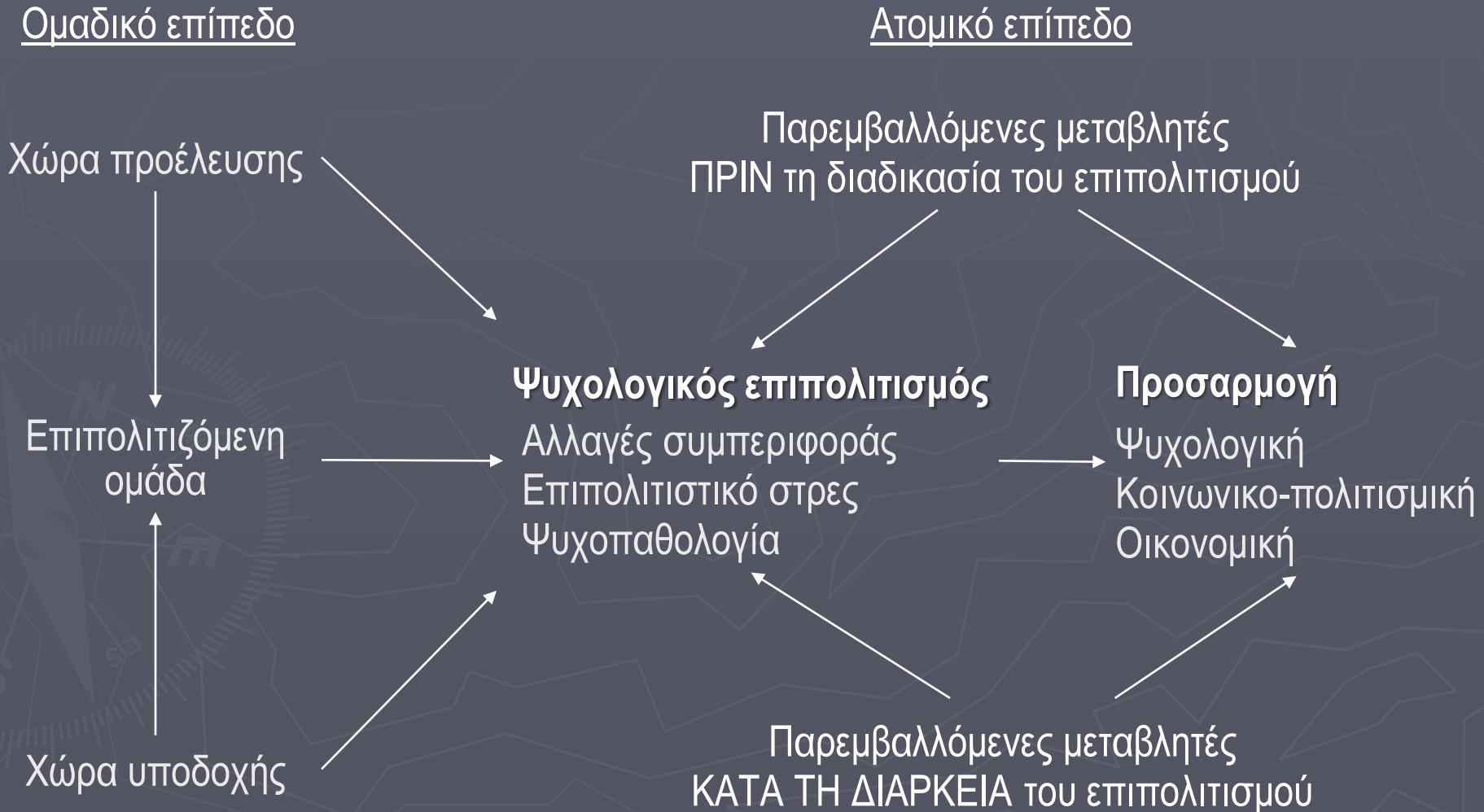
Δύο βασικές έννοιες: επιπολιτισμός και προσαρμογή

- ▶ **Επιπολιτισμός:** Η διεργασία πολιτιστικής μεταβολής, η οποία προκύπτει ως αποτέλεσμα της άμεσης επαφής μεταξύ δύο πολιτισμικά διαφορετικών ομάδων. Κατά τη διαδικασία αυτή οι επιδράσεις είναι αμφίδρομες – αν και άνισες – ενώ συμβαίνουν σε ομαδικό/κοινωνικό και ατομικό/ψυχολογικό επίπεδο.
- ▶ **Προσαρμογή:** Οι αλλαγές στις στάσεις και τη συμπεριφορά ως αντίδραση στον «πολιτισμικό κλονισμό» που συνεπάγεται η διαπολιτισμική επαφή.
- ▶ Απαραίτητη η κατανόηση των επιπολιτισμικών φαινομένων για την ερμηνεία των αντιφατικών ευρημάτων που χαρακτηρίζουν την έρευνα για τη μετανάστευση (Baubock et al., 1996).

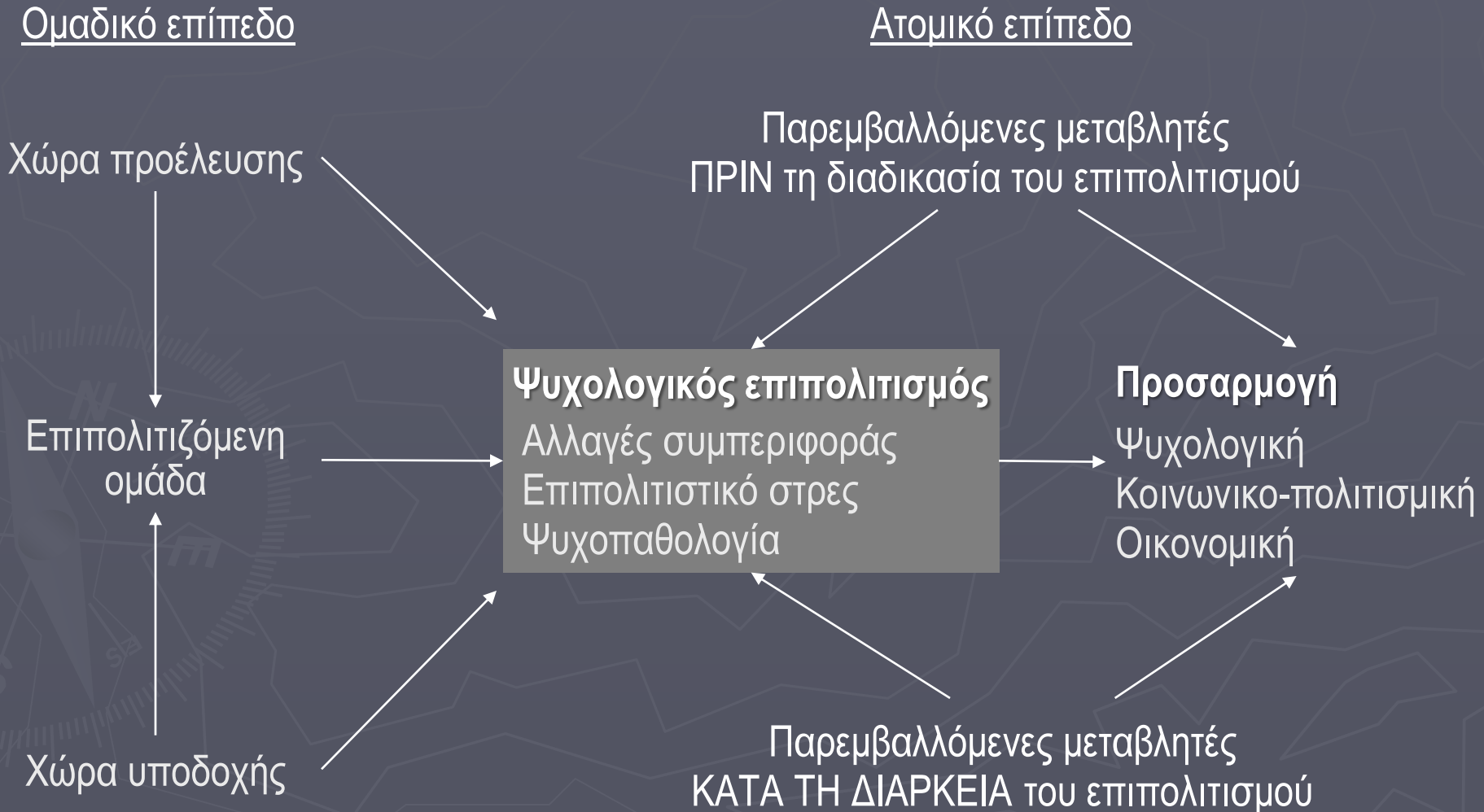
Τρεις θεωρητικές προσεγγίσεις για τη μελέτη του επιπολιτισμού (Ward et al., 2001)

- ▶ **Τα μοντέλα του επιπολιτισμικού στρες:** Έμφαση στον συναισθηματικό τομέα, στις στρατηγικές αντιμετώπισης και στις διεργασίες (ατομικές και ομαδικές) που διαμεσολαβούν ανάμεσα στο στρες και την προσαρμογή.
- ▶ **Τα μοντέλα της πολιτισμικής μάθησης:** Έμφαση στα συμπεριφορικά στοιχεία του επιπολιτισμού και στην έννοια της πολιτισμικής ενδυνάμωσης.
- ▶ **Τα μοντέλα της κοινωνικής ταυτότητας:** Έμφαση στην έννοια της εθνικής ταυτότητας και στην επεξεργασία της μέσα από τις διεργασίες της κοινωνικής κατηγοριοποίησης και της κοινωνικής σύγκρισης.

Θεωρητικό πλαίσιο για τον επιπολιτισμό και την προσαρμογή των μεταναστών (Berry, 1997, 2006)

Θεωρητικό πλαίσιο για τον επιπολιτισμό και την προσαρμογή των μεταναστών (Berry, 1997, 2006)

Στρατηγικές επιπολιτισμού των μεταναστών (Berry 1997, 2006)

Σύναψη σχέσεων με μέλη
της ευρύτερης κοινωνίας

Ερευνητικά ερωτήματα

- ▶ Ποιες στρατηγικές υιοθετούν οι μετανάστες για να αντιμετωπίσουν τις πιέσεις και τις προκλήσεις της διαπολιτισμικής επαφής;
- ▶ Ποιο είναι το επίπεδο της κοινωνικο-οικονομικής και της ψυχολογικής προσαρμογής των μεταναστών;
- ▶ Πώς σχετίζονται οι στρατηγικές επιπολιτισμού με την ποιότητα της προσαρμογής των μεταναστών;
  - Ποιες δημογραφικές παράμετροι συνδέονται με τον επιπολιτισμό και την προσαρμογή;

Δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων

Χώρα καταγωγής	N	Ηλικία (Μ.Ο.)	Γυναίκες (%)	Παραμονή (Μ.Ο. έτη)	Εκπαίδευση (Μ.Ο. / 7δβ)
Αλβανία	277	35,2	39,4	9,4	3,6
Βαλκανικές χώρες	89	38,0	69,7	6,2	3,8
Πρώην ΕΣΣΔ και Ανατ. Ευρώπη	108	36,3	66,7	7,0	4,4
Αραβικές χώρες	50	36,5	14,0	10,4	3,8
Αφρικανικές χώρες	46	24,5	2,2	1,7	2,6
Λατινική Αμερική	20	43,6	57,1	14,6	4,3
Ασιατικές χώρες	7	30,1	10,0	5,0	4,1
Δυτικές χώρες	4	33,5	50,0	14,0	5,8
Σύνολο	601	35,0	43,1	7,9	3,8

Μετρήσεις Ι:

Μεταβλητές πριν και κατά τη μετανάστευση

	ΠΡΙΝ από τη μετανάστευση	ΚΑΤΑ τη μετανάστευση (επιπολιτισμός)
<i>Δημογραφικοί</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Εθνικότητα ✓ Φύλο ✓ Ηλικία ✓ Επίπεδο εκπαίδευσης	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Διάρκεια παραμονής ✓ Περιοχή εγκατάστασης
<i>Ψυχοκοινωνικοί</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Κίνητρα μετανάστευσης ✓ Εκούσια/ακούσια μετανάστευση	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Σχέσεις με συμπατριώτες ✓ Χρήση μητρικής γλώσσας ✓ Σχέσεις με Έλληνες ✓ Χρήση ελληνικής γλώσσας

Μετρήσεις Ι:

Μεταβλητές πριν και κατά τη μετανάστευση

ΠΡΙΝ από τη
μετανάστευση

ΚΑΤΑ τη μετανάστευση
(επιπολιτισμός)

Δημογραφικοί

- ✓ Εθνικότητα
- ✓ Φύλο
- ✓ Ηλικία
- ✓ Επίπεδο εκπαίδευσης

- ✓ Διάρκεια παραμονής
- ✓ Περιοχή εγκατάστασης

Ψυχοκοινωνικοί

- ✓ Κίνητρα μετανάστευσης
- ✓ Εκούσια/ακούσια μετανάστευση

- ✓ Σχέσεις με συμπατριώτες
- ✓ Χρήση μητρικής γλώσσας
- ✓ Σχέσεις με Έλληνες
- ✓ Χρήση ελληνικής γλώσσας

Στρατηγικές επιπολιτισμού

Μετρήσεις ΙΙ:

Μεταβλητές προσαρμογής (ποσοτικοί δείκτες)

Κοινωνικο-οικονομική προσαρμογή

- ✓ Εργασιακή κατάσταση
- ✓ Σταθερή εργασία
- ✓ Μηνιαία αποταμίευση
- ✓ Οικονομικά οφέλη
- ✓ Επαγγελματική ανάπτυξη
- ✓ Βελτίωση οικονομικής θέσης
- ✓ Βελτίωση εργασιακής θέσης

Ψυχολογική προσαρμογή

- ✓ Απόκτηση δεξιοτήτων
  - ✓ Απώλεια δεξιοτήτων
  - ✓ Προσφορά σε οικογένεια
  - ✓ Προσωπική ανάπτυξη
  - ✓ Ελευθερία επιλογών
  - ✓ Απομάκρυνση οικογένειας
  - ✓ Απώλεια κοινωνικής στήριξης
  - ✓ Ρατσιστική αντιμετώπιση
  - ✓ Προβλήματα υγείας
  - ✓ Εκπλήρωση προσδοκιών
-

Μετρήσεις ΙΙ:

Μεταβλητές προσαρμογής (ποιοτικοί δείκτες)

Θετικές και αρνητικές όψεις της μετανάστευσης

- ✓ Παράγοντες που δυσχεραίνουν την προσαρμογή
- ✓ Παράγοντες που διευκολύνουν την προσαρμογή

Μελλοντικά σχέδια-στόχοι

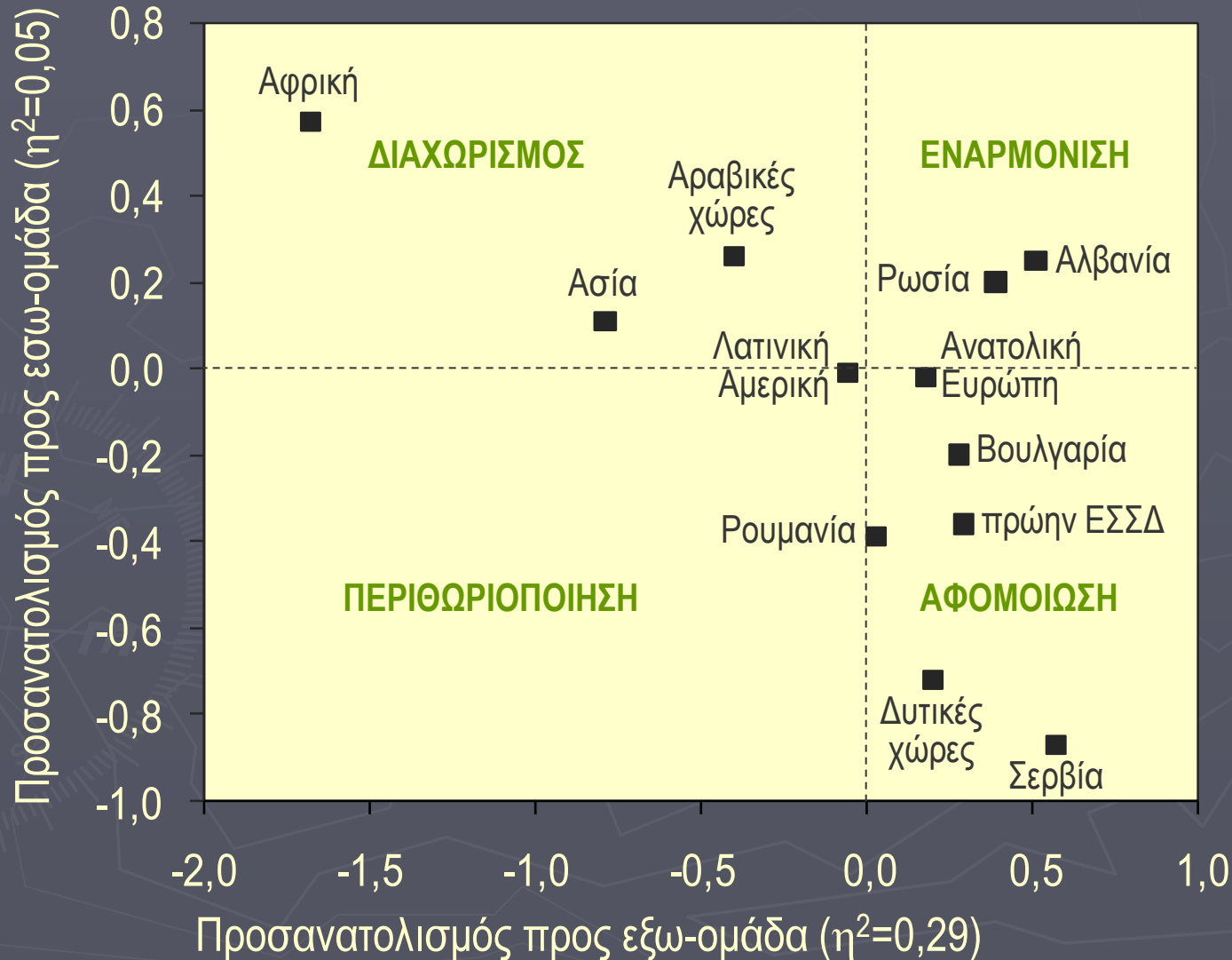
- ✓ Όσον αφορά την παραμονή στην Ελλάδα
- ✓ Όσον αφορά το μέλλον των παιδιών

Αποτελέσματα

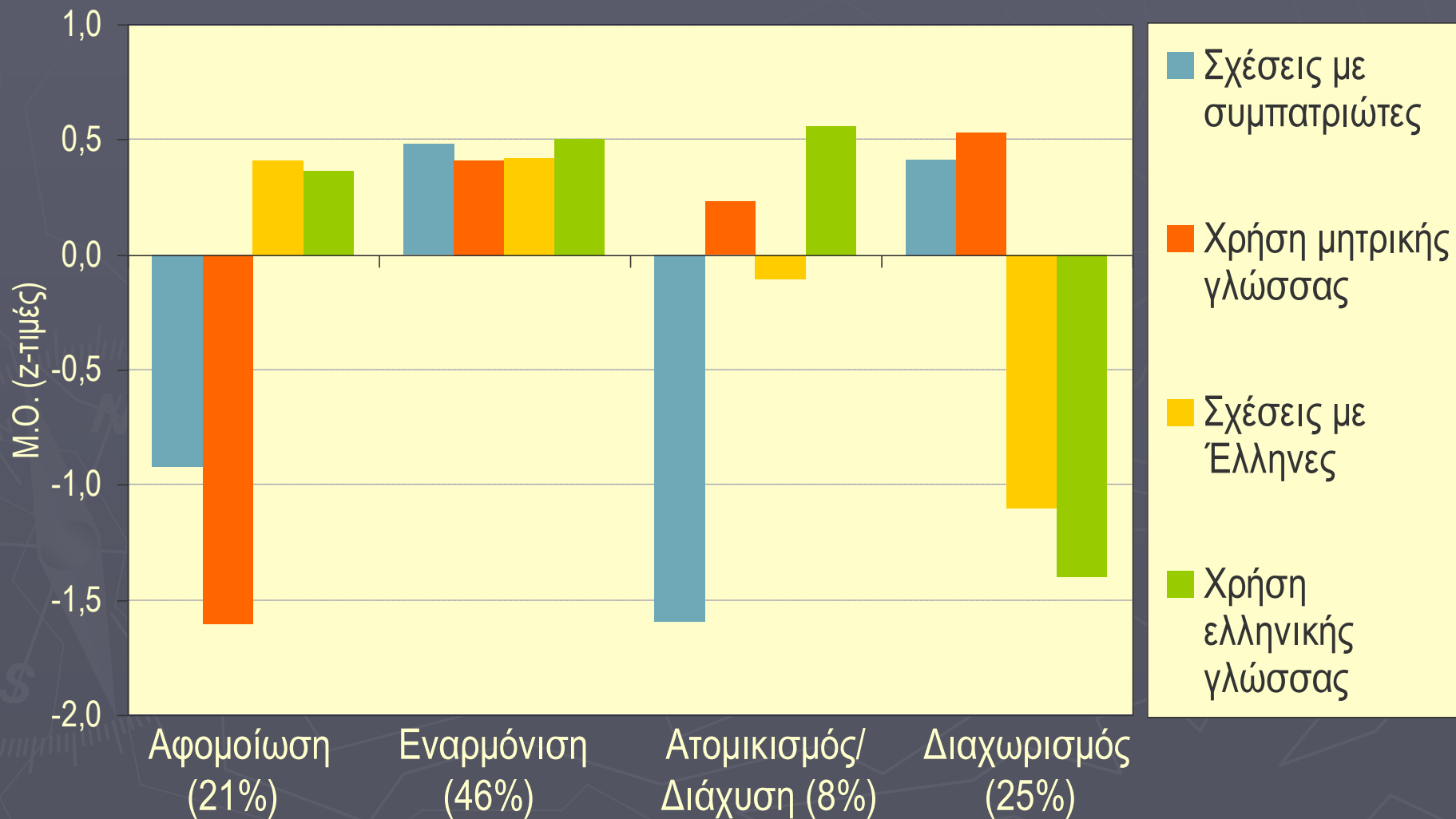
- ▶ **Ερώτημα 1.** Στρατηγικές επιπολιτισμού των μεταναστών

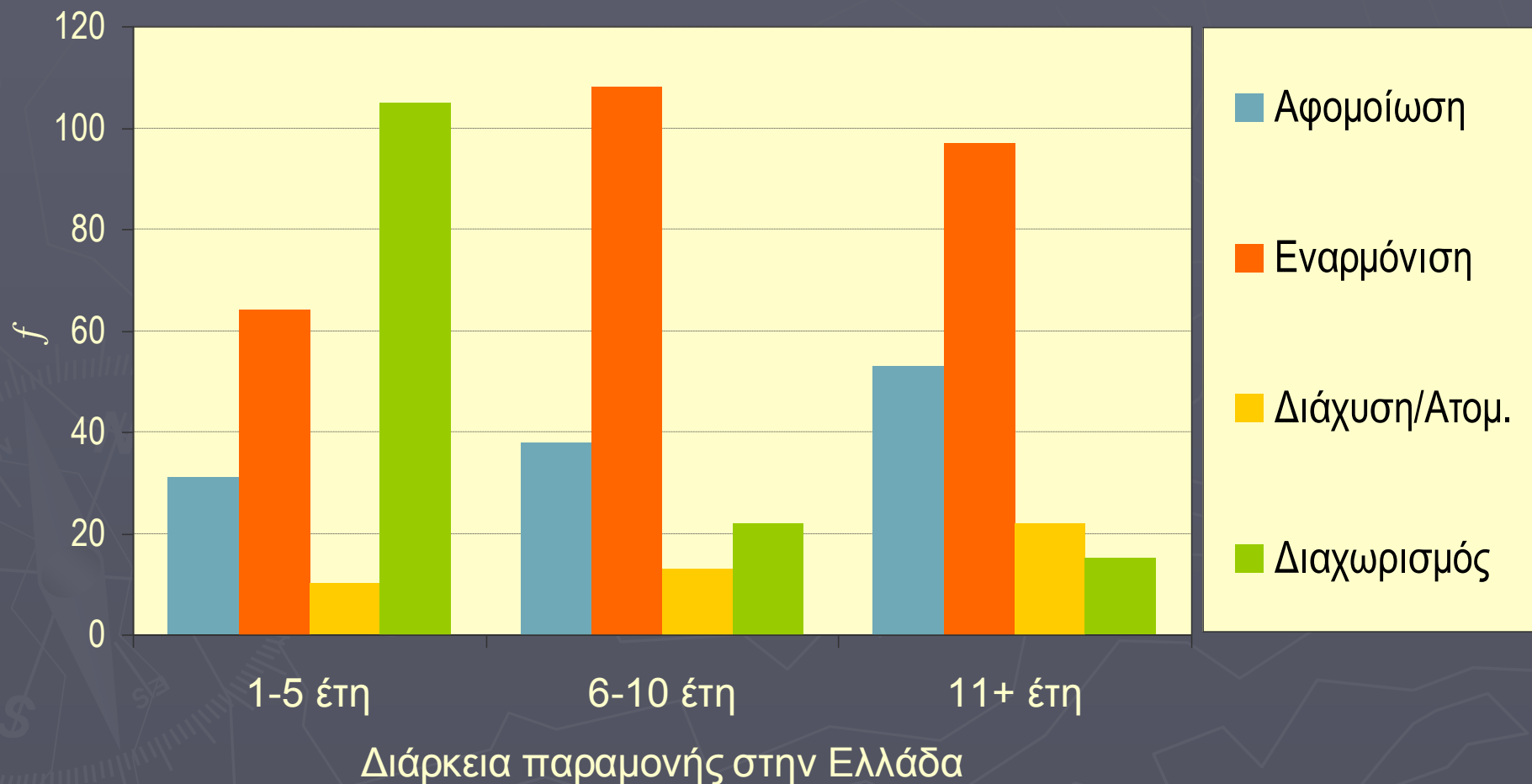
Τοποθέτηση των εθνικών ομάδων μεταναστών όσον αφορά τον προσανατολισμό προς την εσω-ομάδα και την εξω-ομάδα

Ταξινόμηση (clusters) των μεταναστών όσον αφορά τις στρατηγικές επιπολιτισμού

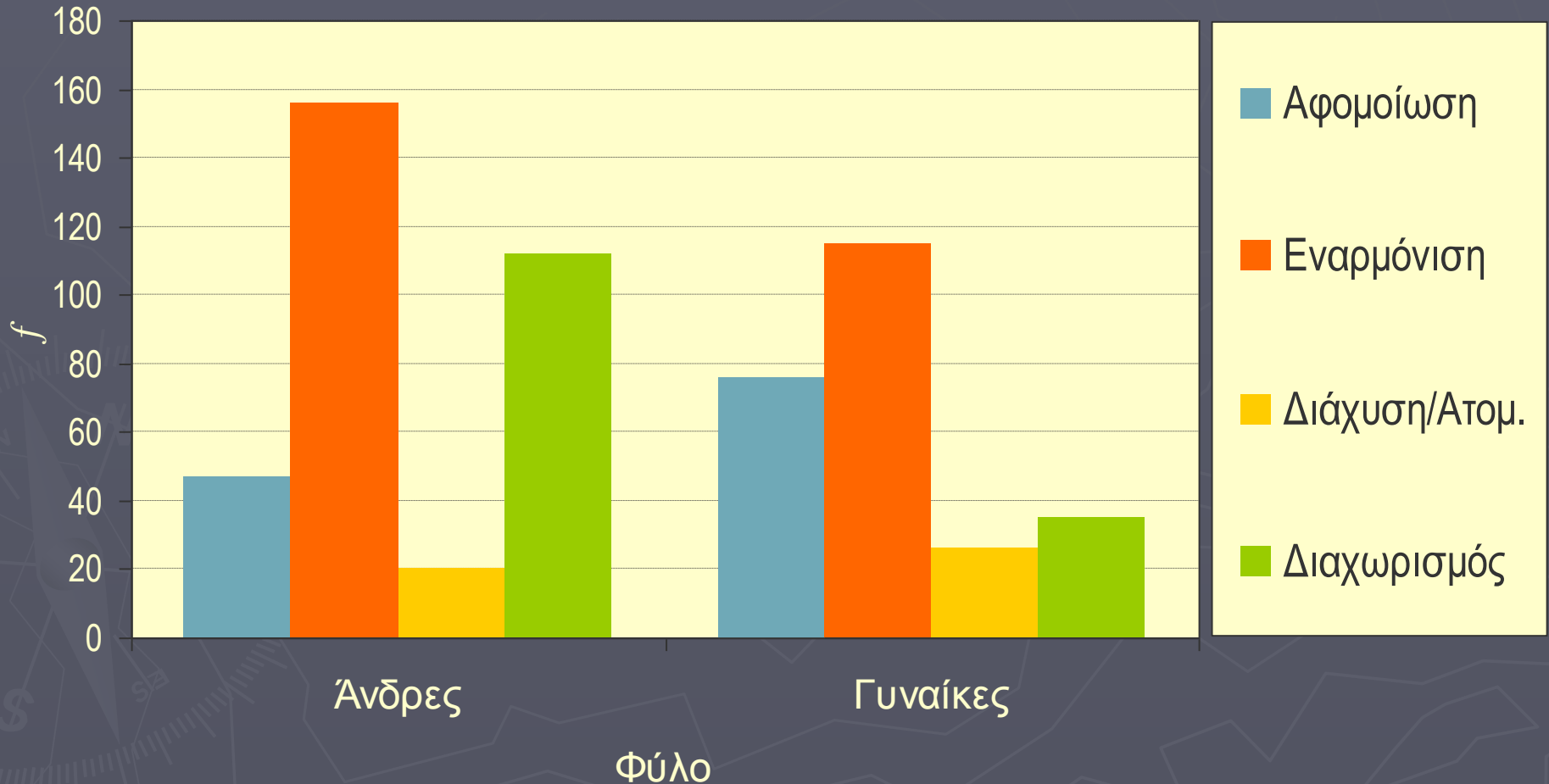
Κατανομή των στρατηγικών επιπολιτισμού των μεταναστών ως προς τη διάρκεια παραμονής

$\chi^2(6, N=577)=121,76, p<0,001$

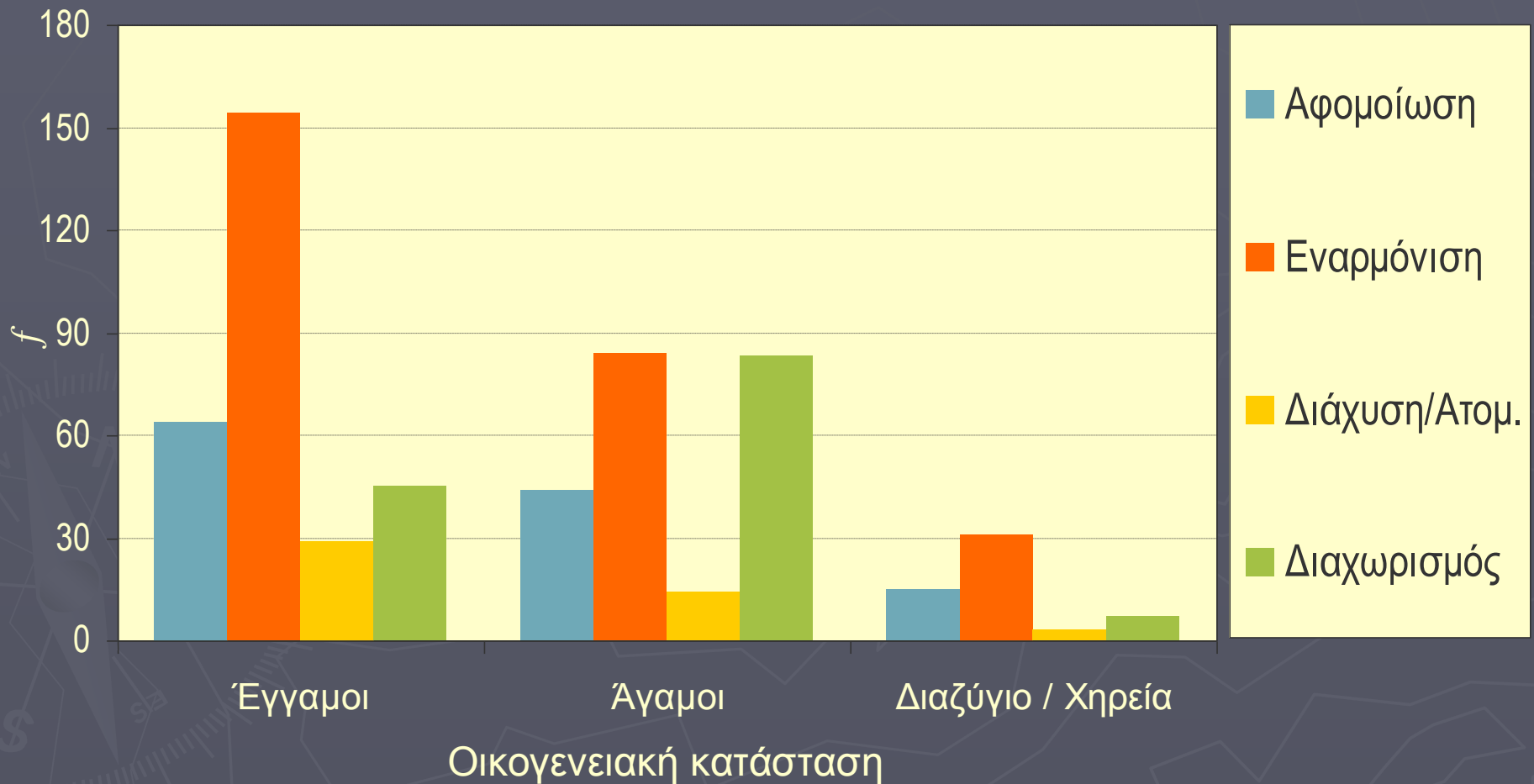

Κατανομή των στρατηγικών επιπολιτισμού των μεταναστών ως προς το φύλο

$\chi^2(3, N=587)=43,29, p<0,001$

Κατανομή των στρατηγικών επιπολιτισμού των μεταναστών ως προς την οικογενειακή κατάσταση

$\chi^2(6, N=580)=33,80, p<0,001$

Ερώτημα 1: Σύνοψη

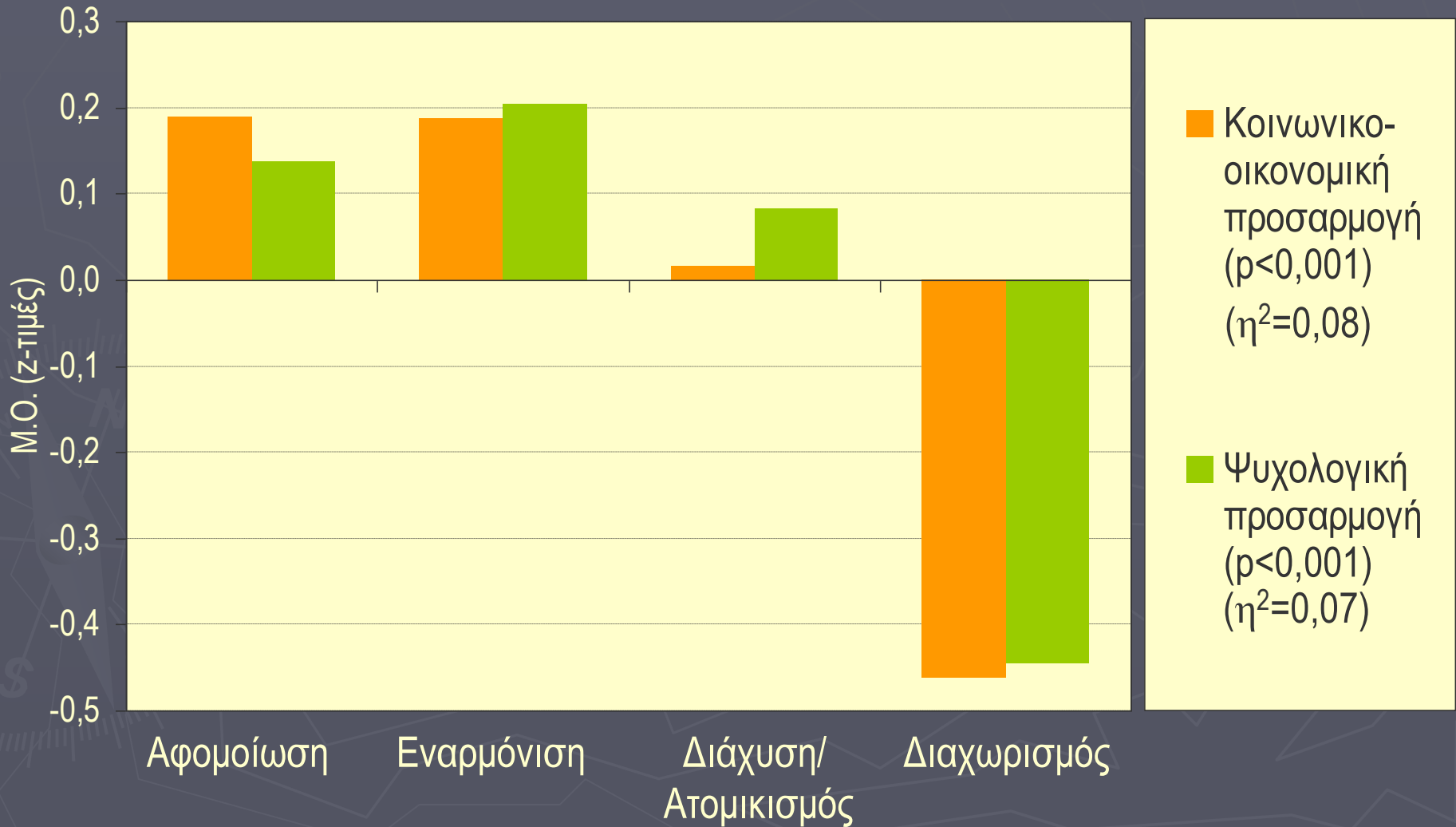
- ▶ Οι στρατηγικές επιπολιτισμού των μεταναστών προσομοιάζουν στο διδιάστατο μοντέλο του Berry (1997, 2006).
  - ☞ Εξαίρεση: η Διάχυση/Ατομικισμός.
- ▶ Η διάρκεια παραμονής συνδέεται θετικά με την Εναρμόνιση και αρνητικά με τον Διαχωρισμό.
- ▶ Συγκριτικά με το συνολικό δείγμα, αυξημένα ποσοστά:
  - ☞ από Αλβανία και Ρωσία → Εναρμόνιση
  - ☞ από βαλκανικές χώρες → Αφομοίωση
  - ☞ από Ανατ. Ευρώπη και Λατ. Αμερική → Διάχυση/Ατομικισμό
  - ☞ από Αφρική, Ασία και Αραβικές χώρες → Διαχωρισμό.
- ▶ Περισσότεροι άνδρες επιλέγουν τον Διαχωρισμό, ενώ πιο πολλές γυναίκες την Αφομοίωση.

Αποτελέσματα

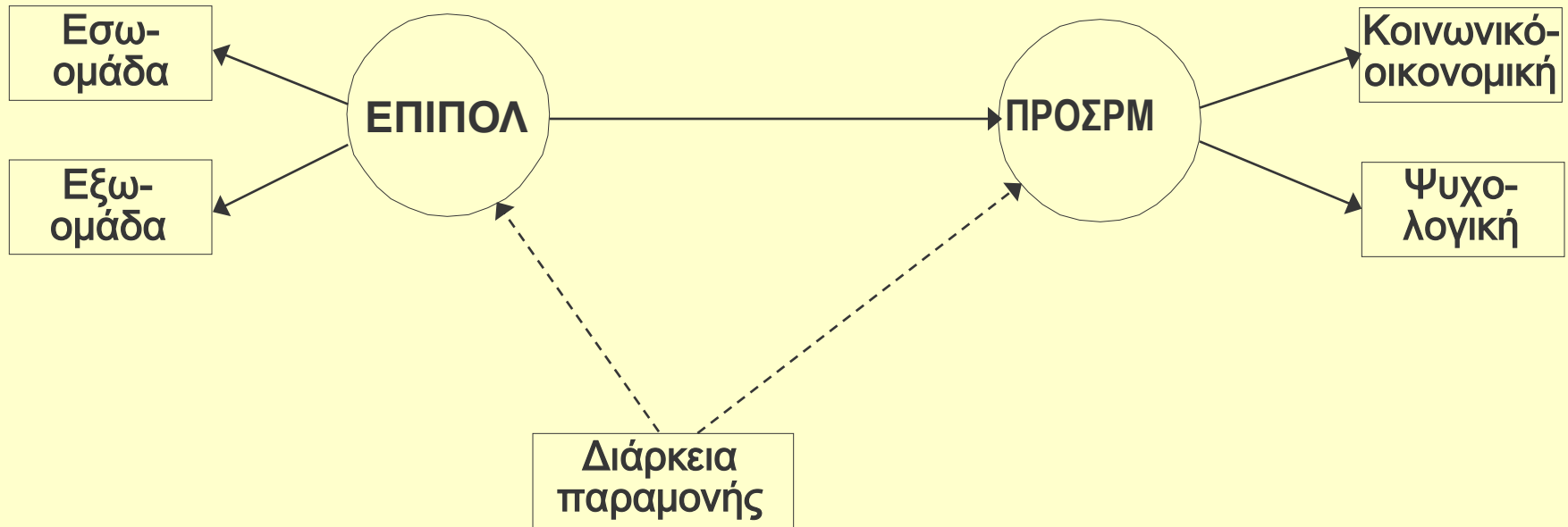
- ▶ **Ερώτημα 2.** Συσχέτιση των στρατηγικών επιπολιτισμού με την κοινωνικο-οικονομική και την ψυχολογική προσαρμογή

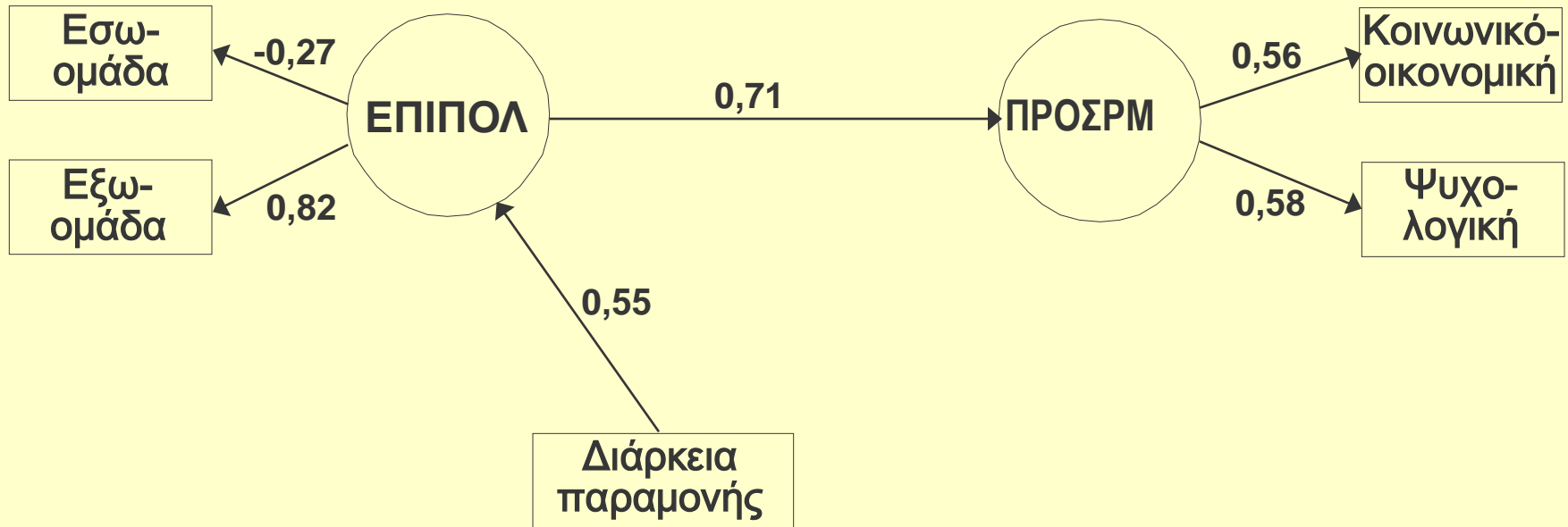
Μέσοι όροι κοινωνικο-οικονομικής και ψυχολογικής προσαρμογής ως προς τις στρατηγικές επιπολιτισμού

Μοντέλο δομικών εξισώσεων για τις συσχετίσεις μεταξύ επιπολιτισμού, προσαρμογής και διάρκειας παραμονής

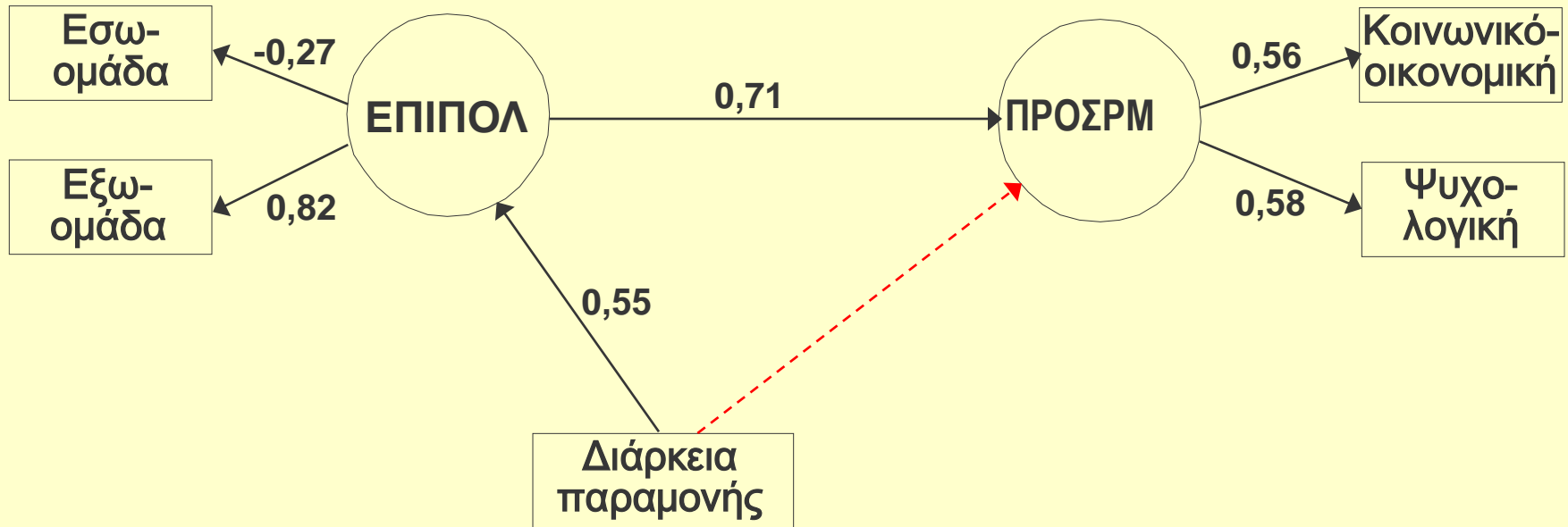

Μοντέλο δομικών εξισώσεων για τις συσχετίσεις μεταξύ επιπολιτισμού, προσαρμογής και διάρκειας παραμονής

$\chi^2(4, N=601)=7,07, p=0,132; CFI=0,99; RMSEA=0,036$

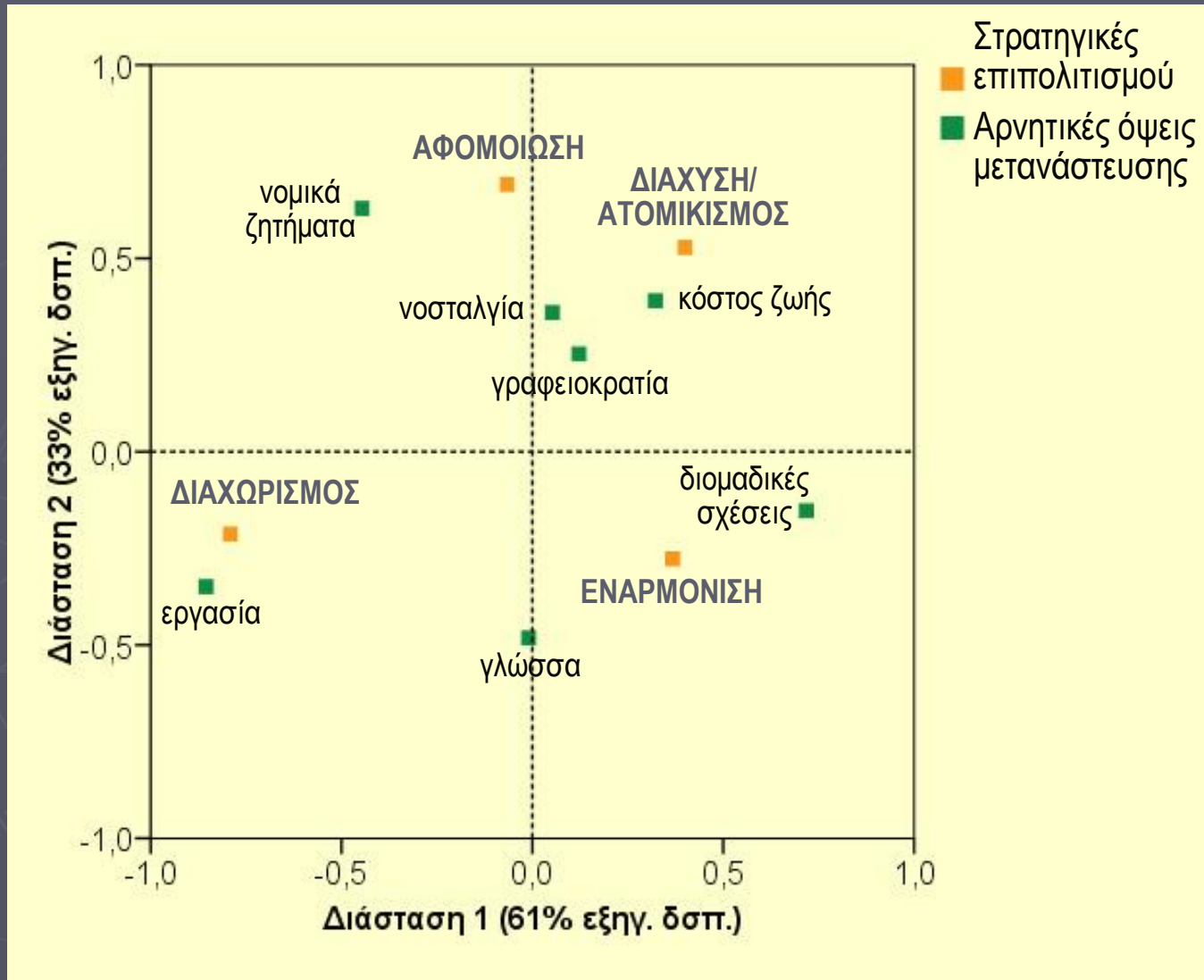
Μοντέλο δομικών εξισώσεων για τις συσχετίσεις μεταξύ επιπολιτισμού, προσαρμογής και διάρκειας παραμονής

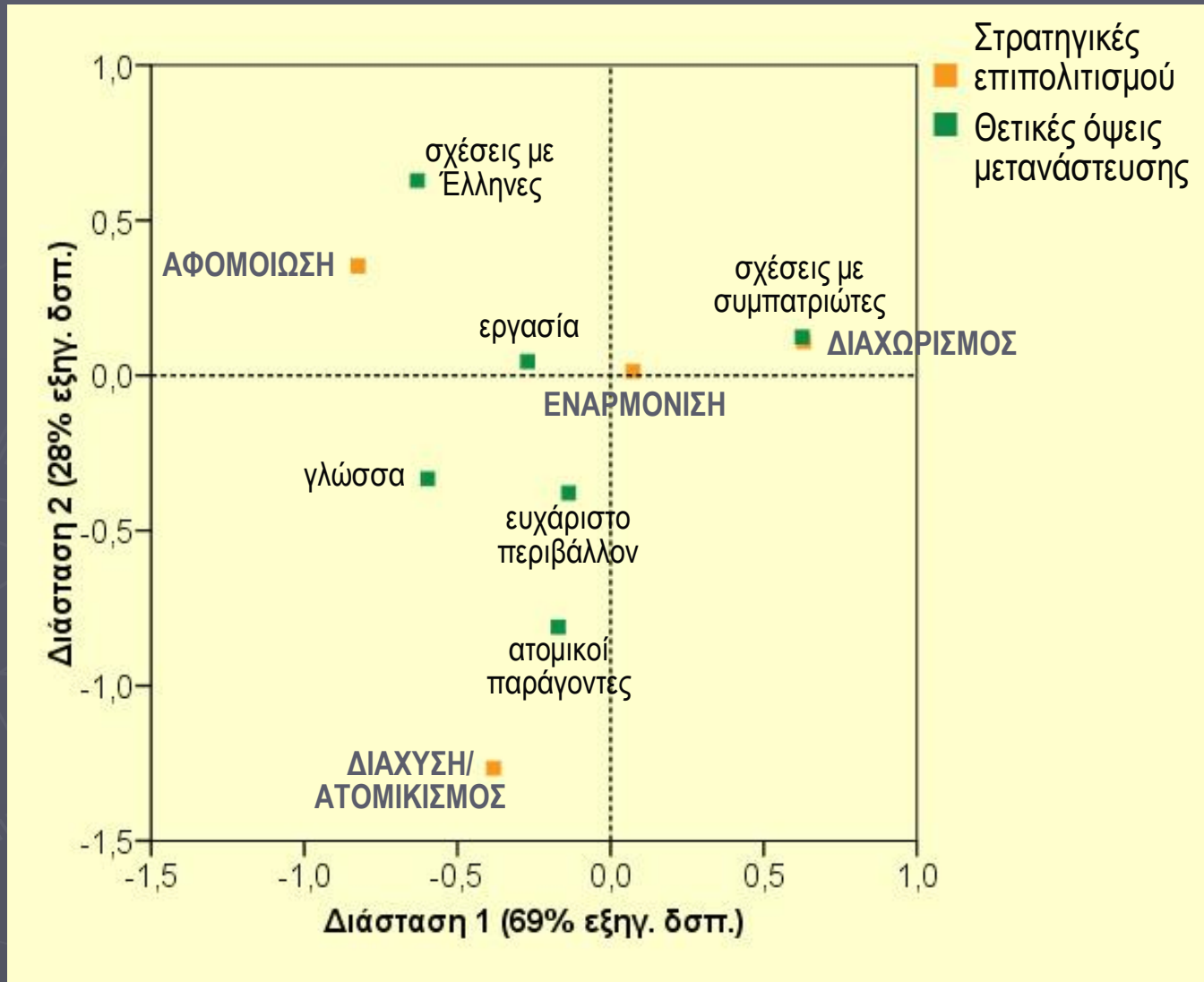
$\chi^2(4, N=601)=7,07, p=0,132; CFI=0,99; RMSEA=0,036$

Παραγοντική ανάλυση πολλαπλών αντιστοιχιών των στρατηγικών επιπολιτισμού και των αρνητικών όψεων της μετανάστευσης

Παραγοντική ανάλυση πολλαπλών αντιστοιχιών των στρατηγικών επιπολιτισμού και των θετικών όψεων της μετανάστευσης

Ερώτημα 2: Σύνοψη

- ▶ Η προσαρμογή των μεταναστών διαφέρει ανάλογα με τη στρατηγική επιπολιτισμού:
  - την πιο θετική εικόνα εμφανίζουν η Εναρμόνιση και η Αφομοίωση...
  - ...ενώ την πιο αρνητική ο Διαχωρισμός.
- ▶ Επομένως, ο ρόλος του προσανατολισμού προς την ευρύτερη κοινωνία αναδεικνύεται πιο καθοριστικός, συγκριτικά με τον προσανατολισμό προς τους συμπατριώτες.
- ▶ Η διάρκεια παραμονής ΔΕΝ φαίνεται να συνδέεται απευθείας με την προσαρμογή αλλά μόνο εμμέσως, διαμέσου των διαστάσεων του επιπολιτισμού (Berry et al., 2006).

Γενική σύνοψη – Συμπεράσματα

- ▶ Τρεις παράγοντες που συνδέονται με την προσαρμογή των μεταναστών: η στρατηγική επιπολιτισμού, η χώρα προέλευσης, η διάρκεια παραμονής στην Ελλάδα.
- ▶ Τα άτομα που επέλεξαν Εναρμόνιση και Αφομοίωση είχαν εξίσου θετική προσαρμογή, τη θετικότερη μεταξύ των συμμετεχόντων
  - ☞ η σημασία των στάσεων της ευρύτερης κοινωνίας;
- ▶ Ο Διαχωρισμός σημείωσε τα πιο αρνητικά αποτελέσματα όσον αφορά την προσαρμογή, ενώ επιλέχθηκε από 1 στα 4 άτομα
  - ☞ πολιτισμική απόσταση ή διάρκεια παραμονής;
- ▶ Διάχυτη στρατηγική: πιο κοντά στον Ατομικισμό (Bourhis et al., 1997) παρά στην Περιθωριοποίηση (Berry, 1997);
- ▶ Η επίδραση της διάρκειας παραμονής: όταν ο χρόνος δεν είναι αρκετός (απαιτούνται κατάλληλες πολιτικές και παρεμβάσεις).

Περιορισμοί και προτάσεις

- ▶ Η σύνθεση του δείγματος δεν επέτρεψε τη μελέτη των στρατηγικών επιπολιτισμού σε σχέση με την προσαρμογή *σε κάθε εθνική ομάδα ξεχωριστά*.
- ▶ Η συμπερίληψη κοινωνικοψυχολογικών μεταβλητών (π.χ. ταύτιση με την εθνική ομάδα) ίσως διαφοροποιούσε τη σύνθεση ή το προφίλ των στρατηγικών επιπολιτισμού.
- ▶ Προσοχή στη γενίκευση των ευρημάτων όσον αφορά τις εθνικές ομάδες, το οικολογικό πλαίσιο και τη χρονική συγκυρία (Sam & Berry, 2006).

Ευχαριστώ για την προσοχή σας!

Βιβλιογραφία

- Baubock, R., Heller, A., & Zolberg, A. (Eds.). (1998). *The challenge of diversity: Integration and pluralism in societies of immigration*. Aldershot: Avebury.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46, 5-68.
- Berry, J. W. (2006). Contexts of acculturation. In D. L. Sam & J. W. Berry (Eds.), *Cambridge handbook of acculturation psychology* (pp. 27-42). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Berry, J. W., Phinney, L. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). Immigrant youth: Acculturation, Identity, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 55, 303-332.
- Bourhis, R. Y., Moïse, L. C., Perreault, S., & S en ecal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. *International Journal of Psychology*, 32, 369-386.
- Γκ τοβος, Α., & Μάρκου, Γ. (2004). *Παλινοστούντες και αλλοδαποί μαθητές στην ελληνική εκπαίδευση*. Αθήνα: ΙΠΟΔΕ.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας (2001). *Στατιστική επετηρίδα της Ελλάδας 2001*. Αθήνα: ΕΣΥΕ. (διαθέσιμο στο <http://www.statistics.gr>)
- Fakiolas, R. (2003). Regularising undocumented immigrants in Greece: Procedures and Effects. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29(3), 536-561.
- Sam, D.L., & Berry, J. W. (Eds.). (2006). *Cambridge handbook of acculturation psychology*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Ward, C., Bochner, S., & Furnham, A. (2001). *The psychology of culture shock* (2nd ed.). Hove, UK: Routledge.